

SAMLAREN

TIDSKRIFT UTGIFVEN

AF

SVENSKA
LITTERATURSÄLLSKAPETS
ARBETSUTSKOTT

TRETTIOSJUNDE ÅRGÅNGEN

1916

UPPSALA

ALMQVIST & WIKSELLS BOKTRYCKERI-AKTIEBOLAG 1916

Några återfunna Daliniana

af

Gunnar Carlquist.

I en samling fragmentariska anteckningar, betitlade *Anecdoter* hörande til svenska historien [K. B:s mscersaml. Hist. Fr. I] har Gjørwell under n:r 6 antecknat: "Archiater Jon Böckman låter samla alla sin afl. halfbroders, Ol. von Dalins, strödda arbeten, som granskas och skola utgifvas af Ol. Dalström, notarius i bergscollegio, men de kunna ej snart och lätt få alt tilhopa efter Dalin, som ligger kringspirdt i så många pappersgömmor. Drgn och Presidenten, Gref Carl Fr. Piper, som bor i Skåne, hafva de störste och bäste samlingarne och tyckas göra någon hemlighet af dessa Daliniana. Landshöfd. i Nyköping, Gref Nils Bjelke har fåt befallning, att gå igenom Drgns samling, men har ej ännu kunnat ske, och Gref Piper har efter et helt års skriftelige ansökning hos honom, ännu ej skickat up en enda lapp. Derföre går det långsamt med utgifningen. (Medd. af Ol. Dalström d. 8 oct. 1764.)"

Att Dalins gamle vän och gynnare, den bekante ordföranden i Avazu och Wallasis, presidenten Carl Fredrik Piper, nämnes som innehafvare af en af de största samlingarna af Dalinhandskrifter, är naturligtvis icke ägnadt att väcka förvåning, och vid sökandet efter källmaterial ur herrgårdsarkiven har Dalinforskningen också först och främst gått till det af Dalin mångbesjungna Piperska Engsö, med hvilket resultat är sedan gammalt välbekant. Den här förvarade samlingen, betitlad Engsöana, har emellertid en utprägladt lokal karaktär och har tydligen ur denna synpunkt sammanförts

och fått sin förvaringsort på Engsä. Att den också blott varit en mindre del af den Piperska samlingen af Daliniana, och att den öfvervägande delen fortfarande finnes i behåll på annat ställe, har jag varit i tillfälle konstatera vid ett besök på en annan af de Piperska gårdarna, Krageholm i Skåne, hvarvid återfunnos närmare 250 n:r Dalinoriginal, en afskriftsamling på 390 n:r och dessutom Dalins bref till grefven och grefvinnan Piper. Då denna samling tills dato varit för forskningen fullständigt obekant, torde en kort redogörelse vara af intresse.

En förteckning på Daliniana, ³¹/₇ 1765 uppsända till Böckman, upptager:

N:o 1. Engsäana.

2. Originaler af diverse utaf Dalins egen hand skrifne, bestående af trenne särskilte afdelningar, efter deras nummer, från N:o 1 til och med 169 inclusive.

„ 3. Diverse af O. v. Dalin, samlade uti lösa afskrifter, bestående af 30 nummer.

4. Samling af O. v. Dalins skrifter, utsökte af diverse lösa och skingrade papper och lappar, afskrefne uti et sammandrag, bestående af 45 arck, A:o 1765 börjandes, efter särskildte nummer, ifrån N:o 1 til N:o 350 inclusive.

„ 5. Samling utaf Avazu ordens handlingar.

D. ⁷/₈ 1765 uppsändes "Continuation" af

N:o 2, eller originaler ifrån nummer 170 t. o. m. 297.

„ 3, eller diverse samlade lösa afskrifter ifrån n:r 31 t. o. m. n:r 40.

„ 5, eller samlingar af Awazu ordens handlingar.

N:o 1, 5 och continuation af n:o 5 äro tydligen identiska med de på Engsä förvarade papperen; på Krageholm finnas större delen af n:o 2, nämligen dess två afdelningar fr. o. m. 1 t. o. m. 120, vidare n:o 3 och 4 samt continuation af n:o 2 och 3, alltså sammanlagdt 247 original och 390 afskrifter.

Minst intresse ha naturligtvis afskrifterna, ehuru det är att märka, att en del af dem äro nedskrifna med C. F. Pipers egen

hand, och nästan alla de öfriga försedda med hans datering eller någon orienterande rubrik, hvarför de i värde nästan torde kunna jämnställas med original. De af Dalin egenhändigt nedskrifna dikterna sträcka sig öfver tiden 1732—63; endast 7 äro dock senare än 1750. Det stora flertalet äro daterade af C. F. Piper. Vid en jämförelse med den 1767 tryckta upplagan visar det sig, att allt af intresse återfinnes i denna, och att publiceringen skett med stor noggrannhet. De till ett 20-tal uppgående små rimmerier, som icke aftryckts, ha heller icke förtjänt det, och man förvånas snarare öfver att så mycket betydelselöst medtagits. Något som däremot icke tillfullo utnyttjats af utgifvarna är de Piperska dateringarna. Inom de olika afdelningarna är visserligen en något så när kronologisk anordning vidtagen, men de koncisa dateringar, vi här finna, saknas mycket ofta; exempelvis äro nästan alla de religiösa dikterna här försedda med årtal, som saknas i den tryckta upplagan. Likaså är det värdt att märka, att i åtskilliga fall, där handskrifterna ha rubriken "öfversättning", detta icke omnämnts; som exempel kunna nämnas Mjältsjukan 1744 (III: 79), Sälla trakt 1744 (III: 96) m. fl. Ej heller har vid utgifvandet alltid medtagits den ofta förekommande notisen, att dikten går på den eller den melodien; så nämnes t. ex., att den bekanta Vårvisan 1741 sjöngs till samma melodi som "Täcka gossar blå".

Till Dalindikterna ansluter sig en samling bref till grefven och grefvinnan Piper, till antalet 33, af hvilka de 28 äro från åren 1759—63. Liksom t. ex. i de förut kända breffven till Gyldenstolpe [Sjöholm], visar Dalin sig här som en synnerligen medelmåttig brefskrifvare. Banala politiska nyheter omväxla med societetsskvaller och noggranna rapporter om hälsotillståndet hos grefve den och grefvinnan den. Själfbiografiska notiser äro mycket sparsamma. D. ¹⁰/₆ 1760 heter det dock, tydligen som svar på en uppmaning om giftermål: "Eders Nåde har wisst rätt, at jag intet borde gå så här längre och daska: jag tänker nog derpå; men kommer ej vidare: hwad will jag giöra i en så dyr tid? Jag har bara min cantzlierådslön: om jag ej får en, som har något af sig sielf, så blir det bara elände af: Gud wet, at jag ej är snål, utan skulle wara

nögd med lite, allenast jag slapp sätta mig i giäld. Dessutom wore jag rädd, at råka ut för en Xantippe, och min tid tillåter mig nu mer ej, at länge sondera et sinne, som jag ej kände förut.“ Några spridda uttryck vittna om ledsnaden vid hofflivet. Sålunda ^{30/5} 1757: “Hennes Maj:t har giordt mig til sin Historiographe des Promenades, så at jag nu måste lunka med ehwart de gå, fast de äro outtrötteliga. I förrgår woro wij ända til windbryggan wid Stockunds färga; men det hade ingen ting varit, om wi ej förut gådt så långt öfwer skog och mark. Här innelykt skickar jag poëmen, som jag måste giöra deröfwer.“ Och ^{12/8} 1757 från Drottningholm: “Lefwernet är här på samma fot, mycket gracieust och roligt nog, men mäst i solituderne.“ Ett visst intresse har Dalins halft malitiösa, halft försiktiga berättelse om Swedenborg ^{21/3} 1760:

En ting måste jag berätta, som nu gör mäst hela Stockholms entretiens: Gamle Assessor Svedenborg har dels genom en utgifwen bok på Latin, dels genom mundteliga discourser yppat en ny Philosophie eller Ande-lära, som skulle giöra mindre wäsend och upmärksamhet, om hon ej kom från en man, som eljest i alt annat wisat sig förnuftig och lärd: Han påstår til exempel, at han dageligen omgås med de döda: at han ser dem, talar med dem (nemligen själarne; ty kropparne låter han dock ligga qwara i jorden) och finner, at de fått liksom nya kroppar, hwilka bli alt mer och mer fullkomliga, nyttjande samma nöijen, fast i högre grad, som här i lifwet, til ex: les plaisirs de la table etc. R. R. Ehrenpreuz har han sett til bords. På Bar. Horleman och Gr. Fredrik Gyllenborg har han tykt, som skulle de haft lust at komma hit igen. Sal. drottningen har han funnit obeskrifligen wacker och at hon nu är gift med en liten ängel: korteligen, hon är aldrig utan sällskap; men det raraste, som kan påtänkas här i werlden. Af denna lära gör han ingen mistere: den, som ej will tro det, säjjer han, kan låta bli, han pretenderar ingen omvända; men han är wiss på sin sak och har brakt den en systeme för hela den lärda werlden: han är eljest dageligen i omgånge och är icke folkskygg: det är för 6 år sen, säjjer han, som Gud först gifwit honom denna uplysning. Jag håller honom för en systematisk visionaire; men har dock lust, at sielf tala med honom.

Utom dessa Dalinbref finnes på Krageholm en stor del af presidenten Pipers vidlyftiga korrespondens, tyvärr dock allt daterande sig från tiden efter 1756, det år då Piper definitivt bosatte sig i Skåne. Man söker sålunda förgäfves efter bref belysande

den aristokratiska miljö, hvarur Avazu och Wallasis framgick. De enda Daliniana af något intresse äro J. Bökmans bref 1765--66, som tillfullo bestyrka Gjörwells ofvan citerade anteckning.

Till återfunna Daliniana, ehuru icke på något sätt i intresse jämförliga med dem, för hvilka ofvan redogjorts, skulle man måhända också kunna räkna ett par dikter af Dalin, som, ehuru de äro tryckta, fullständigt undgått uppmärksamheten.

Som bekant gäller som Dalins äldsta poem den af Frunck i Samlaren 1901 meddelade lyckönskningssdikten, hvilken enligt Lamms utredning torde vara ställd till Nic. Tessin och som synbarligen är att datera till något af Lundaåren, ehuru ovisst hvilket. De af Celsius omnämnda "små underverken" skulle däremot vara försvunna.

Från Dalins Lundatid, 1721—27, finnas emellertid i behåll säkert 2, antagligen 3 daterade dikter, hvilka visserligen icke utan vidare kunna identifieras med Celsius' "små underverk", men i hvarje fall äro de äldsta kända alstren af Dalins sedermera så flitiga penna. De återfinnas som hyllningsdikter i ett par akademiska dissertationer och äro följande.

I De unione mentis et corporis. Præs. Andr. Rydelius, resp. Andr. Maschål ²⁹/₆ 1723:

In luculentissimam candidi et egregii sapientæ studiosi Dn. Andreæ M. dissertationem de unione animæ et corporis epigramma Dalini.

Doctorum fallens subtiles sæpe labores,
 Rostris Torniacis, Unio, siste gradum.
 Te sine nil poterit sapientia, te sine cæca est
 Mens nostra & proprias torpida nescit opes.
 Te soboles hominum cognoscat &, ominor, inde
 Per latebras poterit certior ire suas.
 Nil porro timeas: Tibi Rydeliana Minerua
 Atq; alacer Maschål mœnia tuta locant.

Under 1720-talet studerade 4 bröder Dalin i Lund, Sven f. 1700, Nicolaus f. 1705, Olaus f. ²⁹/₈ 1708 och Johannes f. ¹¹/₁₂ 1709, och under året 1722 ha alla 4 samtidigt vistats i Lund. En viss tvekan

kan därför råda om författarskapet till "epigramma Dalini", men då man betänker, att Nicolaus drunknade i hemsocknen $^{26}/_3$ 1723, att Sven $^{3}/_7$ 1723 vistas på samma ställe och att Johannes' eftermäle lyder: "han var en mycket enfaldig och inskränkt man", och då man härmed sammanställer, att 14 dagar efter denna dikts publicerande en annan hyllningsdikt offentliggöres, undertecknad Olaus Dalin, torde det kunna sägas, att en hög grad af sannolikhet talar för, att Olof Dalin är författare till dikten af $^{22}/_6$.

Den $^{3}/_7$ 1723 ventilerades af Joh. Roselius under A. Rydelius' præsidium en afhandling De anima brutorum. Respondenten hyllas med följande poem.

Ad præstantissimum atque pereximium dominum auctorem et respond., amicum et conterraneum suum carissimum.

Qui putat esse pares animas brutique hominisque,
 Illo deterior bestia nulla datur,
 Bruta animat lapidesque mouet lyra concita Phœbi,
 Diuina ast talem voce mouere nequit
 At tua, Roseli, Phœbœæ lampadis instar,
 Pagina nunc radiat, Palladis illa decus,
 Dum brutorum animas calamo describis acuto
 Et brutum mentes qui putat esse, putas.
 Sic rudi calamo cecinit Olaus Dalin.

Slutligen återfinnes i Diss. phil. De Chao. Præs. Andr. Rydelius, resp. Martin Kierrulf $^{7}/_5$ 1726 följande.

In luculentissimam dissertationem de Chao epigramma qualecunq̄e Olai Dalini.

Ante mare & terras, & quod tegit omnia cælum
 Una fuit genetrix regnans sapientia rerum
 Non Chaos, Argolico & Latio concreta Chimæra
 Stercore. Corycidis gratissima Gautica proles
 Jam dignas blattis chartas tineisque reuellit.
 At vos priscorum jam numina falsa valet
 Nostraque plangenti tandem decedite Pindo,
 Confusum Chaos i, procul hinc vos ite Sophistæ
 Linque Atheista locum vero, sis natus Athenis
 Sisque Stagira ortus. Tibi sed, carissime Kierrulf,
 Munera formosæ sint basia mille Sophiæ.

Dessa dikter hafva tydligen mest kuriositetsintresse, och de säga oss mycket litet om Dalins ungdomsutveckling, men de kunna, kompletterade af handlingar i Göteborgs nations i Lund arkiv, bidra att kasta något ljus öfver de 6 Lundaåren genom att skaffa oss en inblick i den kamratkrets, där Dalin rörde sig.

D. ²⁸/₁₀ 1721 inskrefvos i Göteborgs nations matrikel "fyra novitier, Johannes Olin, Olaus och Johannes Dahlin samt Andreas Wessberg, af hwilka den förste alldeles gratis därtill kom, men de tre senare betalte hwarthera 2 Dr S:mt". Då i mars följande år nationsmedlemmarna anteckna sig till terminens föreläsningar, äro alla 4 bröderna Dalin närvarande. Den äldste, Sven, förklarar sig "cura informationis discipuli jam pridem suscepti" förhindrad att bevista någon, Nicolaus och Johannes ämna åhöra A. Rydelius och C. Papke, den förre dessutom J. Benzelius, Olaus antecknar sig till C. Papkes och Kil. Stobæus' föreläsningar. Celsius' uppgift att Olof Dalin tillbragte sitt första år i Lund med medicinska studier bestyrkes alltså här; Stobæus uppehöll nämligen under läsåret medicinaren J. J. von Döbelns professur. Ganska anmärkningsvärdt är, att O. D. är en af de 4, som icke anteckna sig till åhörande af A. Rydelius' föreläsningar, trots att dennes popularitet var så stor, att af nationens 29 medlemmar de 25 anmäla sin önskan att bevista dem.

Härefter försvinner märkvärdigt nog Dalin fullständigt ur nationens protokoll; han är hvarken med bland de uppräknade deltagarna i nationens sammankomster, ej heller i de följande anteckningslistorna till föreläsningar. Möjligen är förklaringen härtill den af Celsius omnämnda nära relation, i hvilken Dalin nu trädt till A. Rydelius, hvarvid han måhända har betraktats såsom stående under dennes enskilda inspektorat.

Som nämndt kan man ur de akademiska dissertationernas bihang, dedikationerna och hyllningsdikterna, få en, om ock dunkel inblick i det Dalinska kottet i Lund. Det har utgjorts af en ganska sluten krets Hallandspojkar i nära förbindelse med den Göteborgska nationens inspektor Andreas Rydelius, dennes broder, hist. et eloqv. professorn Magnus Rydelius samt Kilian Stobæus, 1721—22 nationens kurator. De flesta voro prästsöner, och nästan alla återvända

de som präster till sitt hemlandskap; utom Olof Dalin själf har ingen af dem gjort sig ett namn i vår kulturs historia. Till Sven Dalins kamrater hörde den slutligen som prost i Tvååker afidne Jonas Brag, som i sin dissertation har en dedikation till bröderna Dalins styffar, Severin Bökman, "fautori & benefactori numquam non colendo", vidare Andr. Maschål, nationens kurator större delen af Dalins Lundatid, slutligen prost i Surteby, Magnus Roselius, slutande som kyrkoherde i Hunestad och dennes broder Johannes Roselius, som Dalin kallar "amicum et conterraneum suum carissimum", slutligen kyrkoherde i Ö. Karup. Bland de yngre kunna nämnas Martin Kierrulf, slutligen kyrkoherde i Tranemo, och S. B. Bask, som dog som konrektor i Göteborg.